

ЕКОНОМІКА ТА ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

УДК 339.543

DOI: 10.37332/2309-1533.2020.3-4.1

JEL Classification: F13, O23

Федоришина Л.М.,
д-р екон. наук, доцент,
старш. наук. співроб. відділу дослідження митних ризиків,
Науково-дослідний центр митної справи НДІ ФП УДФСУ

МИТНА ІНФОРМАЦІЯ: КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ДЖЕРЕЛА ЇЇ ФОРМУВАННЯ

Fedoryshyna L.M.,
dr.sc.(econ.), associate professor, senior research fellow
at the department of researches of customs risks,
Scientific and Research Center of Customs Affair of Research Institute
of Fiscal Policy of University of State Fiscal Service of Ukraine

CUSTOMS INFORMATION: CLASSIFICATION AND SOURCES OF ITS FORMATION

Постановка проблеми. Ефективність роботи підприємств різних форм власності, державних інституцій, в тому числі й митних органів, залежить від кількості, якості, релевантності інформації, на основі якої ухвалюються певні рішення, розробляються сценарії розвитку ситуації, прогнозуються певні тенденції. У середині 2019 року діяльність ДФС України було зорієнтовано на створення прозорого кордону за рахунок відкритості процедур, швидкості та безпечності, зменшення впливу людського фактору та запровадження діджиталізації процесів митного оформлення і адміністрування податків [1]. Це, безперечно, свідчить про потребу відповідного інформаційного забезпечення вказаних процесів і, водночас, розуміння вагомості митної інформації як підґрунтя прийняття усіх рішень з функціонування й удосконалення системи управління ризиками в сфері митного контролю та реформування й подальшого розвитку митних органів України в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням сутності інформації і вимог, що пред'являються до неї, займалось багато вчених із різних галузей знань. Так, з погляду кібернетики, інформатики цій проблематиці присвячені праці Вінера Н., Плєскач В. Л., Затонацької Т. Г., Мельник Л. Г., Урсул А. Д.; з економічної точки зору – Яковенка Р. В., Кузьміна О. Є., Мельник О. Г.; з правової – Петрова Є. В., Дідук А. Г. Також визначенню сутності інформації присвячені окремі статті ЗУ «Про інформацію» [2], ЗУ «Про захист економічної конкуренції» [3], ЗУ «Про телекомунікації» [4]. Що стосується саме митної інформації, то у науковій літературі її сутність розкрито лише у праці Бабалика Є. П. [5]. У Митному кодексі України [6] відсутнє трактування поняття «митна інформація», натомість є глави, що присвячені: інформуванню, консультуванню та попереднім рішенням з питань митної справи (Глава 3); інформаційним технологіям та інформаційним ресурсам у митній справі (Глава 5). Таким чином, це свідчить про відсутність ґрунтовних досліджень щодо сутності митної інформації, вимог, що до неї пред'являються, джерел формування, що актуалізує доцільність їх проведення.

Постановка завдання. Мета статті – розкрити сутність митної інформації, навести ознаки її класифікації та ідентифікувати джерела виникнення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно статті 10 ЗУ «Про інформацію» розрізняють наступні види інформації за змістом: інформація про фізичну особу; інформація довідково-енциклопедичного характеру; інформація про стан довкілля (екологічна інформація); інформація про товар (роботу, послугу); науково-технічна інформація; податкова інформація; правова інформація; статистична інформація; соціологічна інформація; інші види інформації [2].

Як бачимо, у статті закону окремо не виділено навіть економічної інформації, не говорячи вже й про митну. Оскільки митна інформація в більшій мірі все ж таки носить економічний характер, то вважаємо, що вона є саме різновидом економічної інформації і має відповідні властивості. Водночас, якщо, згідно [2], «статистична інформація – документована інформація, що дає кількісну характеристику масових явищ та процесів, які відбуваються в економічній, соціальній, культурній та інших сферах життя суспільства», то вважаємо, що митну інформацію (яка відображає явища в економічній сфері) можна віднести й сюди, проте частково, адже така інформація не обов'язково може бути документованою та має ще й, крім кількісного, якісний аспект.

У науковій літературі нам імпонує визначення, запропоноване Бабаликом Є. П.: «митна інформація – офіційна документована інформація, яка збирається, використовується, поширюється та зберігається митними органами під час їх поточної діяльності відповідно до законодавства і характеризує явища та процеси, що відбуваються у процесі здійснення митної справи» [5]. Проте, на нашу думку, суперечливим є твердження, що це є саме документована інформація, і, зважаючи на проведений нами аналіз законодавчих та наукових джерел, дамо власне трактування поняттю, причому вважаємо, що його можна розглядати у широкому та вузькому тлумаченні (виходячи з того, що митна інформація виступає базисом формування профілів ризику у системі управління ризиками).

В широкому розумінні *митна інформація* – сукупність даних, якими володіють митні органи (в результаті щоденної діяльності та за рахунок здійснення процедур їх збирання, обробки, поширення, зберігання й відповідного захисту посадовими особами) з метою вирішення поставлених перед ними завдань, а також забезпечення належної реалізації функцій, визначених чинним законодавством.

У вузькому розумінні *митна інформація* – сукупність визначених даних, що подається митному органу декларантом, або уповноваженою ним особою, або іншим державним органом, та використовується з метою аналізу ризиків у митній сфері.

Вважаємо, що митна інформація повинна розглядатися в трьох аспектах:

- 1) прагматичному, який пов'язаний із розглядом цінності, корисності використання наявної митної інформації для вироблення й прийняття вірного управлінського рішення;
- 2) семантичному, який забезпечує вивчення змістового навантаження митної інформації, визначення зв'язку між її складовими частинами;
- 3) синтаксичному, що дає можливість встановити параметри інформаційних потоків, розглянути форми подання митної інформації, її носії, способи кодування.

При цьому митна інформація повинна відповідати вимогам, що представлені на рис. 1.

Відповідаючи вказаним вимогам, митна інформація, на нашу думку, виступатиме об'єктивним, надійним підґрунтям формування системи митної статистики, яка насправді, а не декларативно, сприятиме зміцненню зовнішньоекономічних зв'язків, поліпшенню митно-тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, подальшій інтеграції України у загальносвітову систему економічних відносин [6].

Митна інформація виконує такі функції, як:

- 1) інформативна – сутність якої полягає в тому, щоб дати певні знання, дані про об'єкт/предмет дослідження в митній сфері (і в своєму роді виступає підґрунтям прийняття певних рішень посадовими особами митних органів);
- 2) стимулююча – сутність якої полягає в можливості посадовими особами митних органів з її допомогою чи на її основі вирішити поставлене завдання, або знайти спосіб по-новому його вирішити;
- 3) орієнтаційна – сутність якої полягає у встановленні норм, орієнтаційних установок (цілевих настанов), що в найкоротший термін дадуть змогу досягти необхідних результатів у митній сфері.

Окреслені сутність митної інформації, виконувани нею функції та вимоги, яким вона повинна відповідати, дають підстави зробити висновок про багатоманітність її видів, як і економічної інформації, різновидом якої вона є. Так, митну інформацію, враховуючи наукові доробки [5] та власні напрацювання, можна класифікувати за наступними ознаками:

1. За часовим періодом охоплення:
  - ретроспективна митна інформація (інформація про минулі події, явища, процеси);
  - теперішня митна інформація (інформація про події, явища, процеси, що відбуваються в поточний час);
  - майбутня митна інформація (інформація про події, явища, процеси, що ймовірно будуть відбуватися в майбутньому).
2. За часовим періодом виникнення:
  - оперативна митна інформація – це інформація з нерегламентованим періодом надходження до посадових осіб митних органів;
  - поточна інформація – це інформація, яка надходить згідно з установленим регламентом до посадових осіб митних органів.

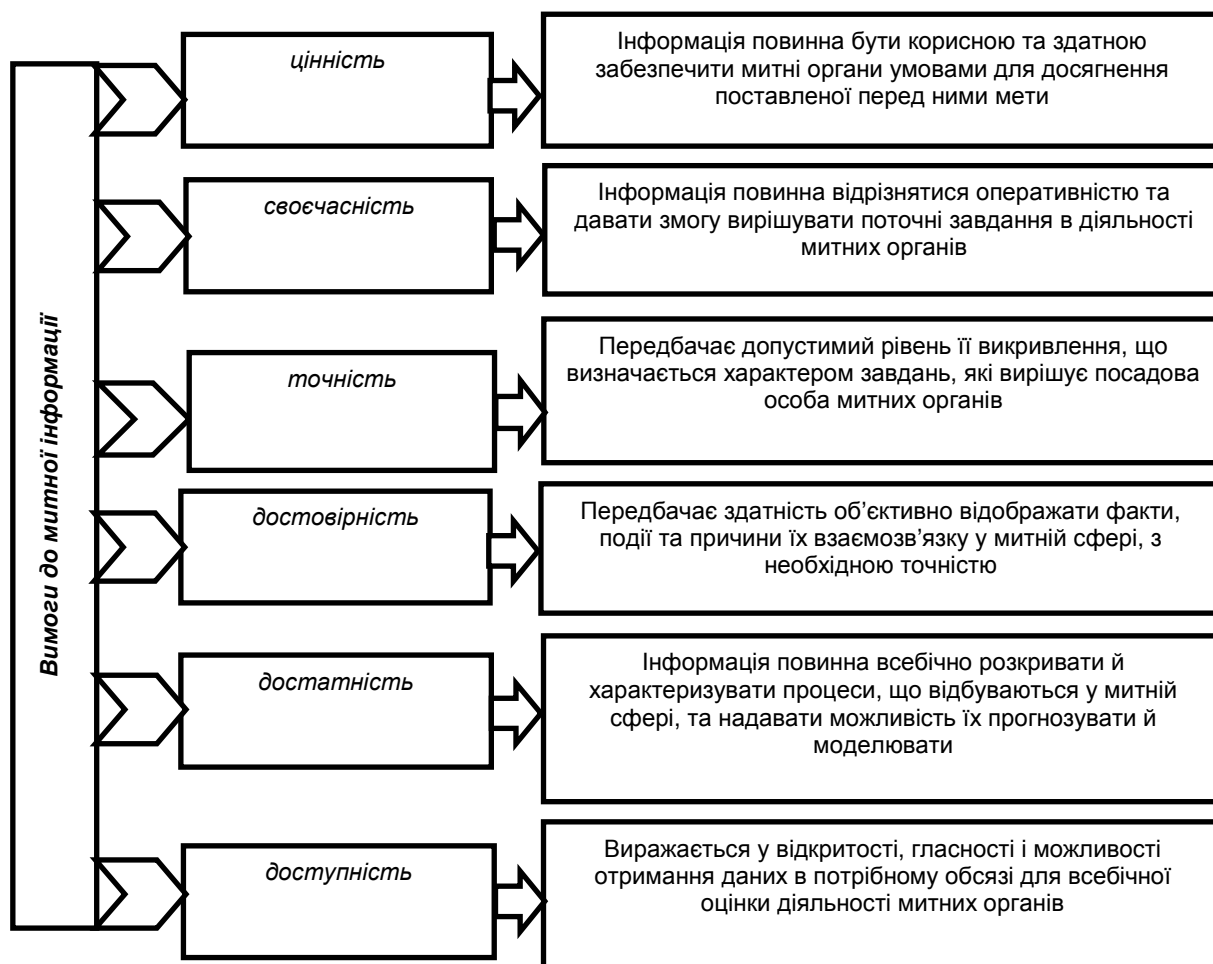

Рис. 1. Вимоги до митної інформації

Джерело: побудовано автором

3. За можливістю використання:

- митна інформація одноразового використання;
- митна інформація багаторазового використання.

4. За ступенем обробки:

- первинна митна інформація – інформація, що міститься у митних деклараціях (МД);
- проміжна митна інформація – інформація, що міститься у відповідних структурних підрозділах митниць і є узагальненою інформацією на основі МД з того чи іншого питання;
- кінцева митна інформація – інформація, що є найбільш цінною, міститься в інформаційних системах та дає змогу отримувати інформацію у будь-якому розрізі даних, що містяться в електронних копіях МД.

5. За процедурою створення:

- соціологічна митна інформація – отримана в результаті бесід, повідомлень у ЗМІ стосовно подій і явищ у митній сфері;
- аналітична – отримана в результаті аналізу даних і їх обробки;
- обчислювальна – отримана в результаті певних обчислень, обрахунків.

6. За способом фіксації:

- усна – митна інформація, що надходить у вигляді усних повідомлень і підлягає подальшій реєстрації;
- документована – митна інформація, що надходить у документованій формі (накази, розпорядження і т.п.) та не підлягає реєстрації.

7. За ступенем додаткової переробки перед використанням:

- митна інформація, що потребує додаткового перетворення, обробки;
- митна інформація, що не потребує додаткового перетворення, обробки.

8. За місткістю та стабільністю:

- вичерпна митна інформація – інформація, на основі якої можна приймати певне рішення, для цього забезпечено її необхідний мінімум; або та, яка в повній мірі характеризує подію, явище, процес у митній сфері;
- невичерпна митна інформація – інформація, якої недостатньо для прийняття рішення, або та, яка не в повній мірі характеризує подію, явище, процес у митній сфері;

– постійна митна інформація – інформація, яка характеризується стабільністю даних, що надходять;
– змінна митна інформація – інформація, яка характеризується нестабільністю даних, що надходять.

9. За режимами доступу:

– загальнодоступна митна інформація – інформація, що є доступною для широкого кола користувачів;

– митна інформація з обмеженим доступом – інформація, доступ до якої має обмежене коло користувачів (державна таємниця, дані конфіденційного характеру).

10. За джерелами виникнення:

– внутрішня митна інформація – інформація, що виробляється в результаті безпосередньої діяльності митних органів;

– зовнішня митна інформація – інформація, яка надходить від зовнішніх, відносно митних органів, учасників економічних відносин.

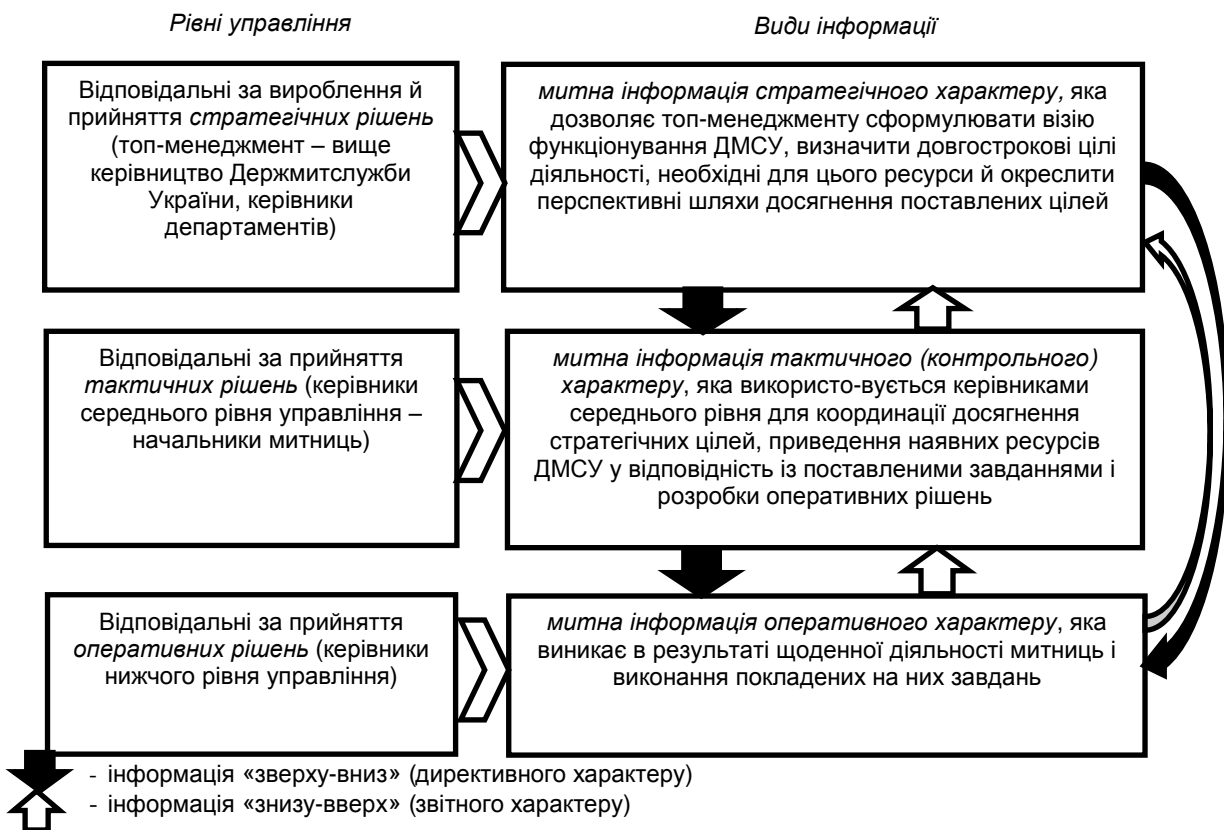
11. За ступенем впливу на управлінські рішення:

– релевантна митна інформація – інформація, що відповідає проблемі, є корисною і використовується для її вирішення у митній сфері;

– нерелевантна митна інформація – інформація, що несуттєва, чітко не відповідає проблемі, що розв'язується.

12. Залежно від заповнених граф митної декларації – інформацію про вагу, митну вартість, країну походження, експортера, імпортера, перевізника, митний режим, умови поставок тощо.

Варто також відмітити, що митна інформація використовується/продукується в залежності від рівня управління – стратегічного, тактичного чи оперативного, у відповідності до якого вона набуває ознак стратегічного, тактичного чи оперативного характеру (рис. 2).

Рис. 2. Види митної інформації залежно від рівнів управління

Джерело: сформовано автором на основі [7] і власних напрацювань

Отже, на вищому рівні управління митна інформація стратегічного характеру призначена, в першу чергу, для правильного формулювання візії функціонування Держмитслужби, визначення на цій основі довгострокових цілей діяльності, необхідних ресурсів (фінансових, матеріальних, людських тощо) й окреслення перспективних шляхів досягнення поставлених цілей.

На середньому рівні управління митна інформація набуває ознак контрольного характеру, адже використовується керівниками для координації досягнення стратегічних цілей, приведення наявних

ресурсів Держмитслужби у відповідність із поставленими завданнями і для вироблення й ухвалення оперативних рішень. Саме на цьому рівні об'єктивна, достовірна та своєчасна інформація дає змогу збалансувати вимоги вищого керівництва із реальними можливостями виконавців.

На нижчому рівні управління циркулює митна інформація оперативного характеру, що виникає в результаті щоденної діяльності працівників митниць і виконання покладених на них завдань. Хочемо зазначити, що тут доречним є використання «управління за цілями», саме в контексті управління митною інформацією, оскільки від того, наскільки митна інформація на найнижчому рівні відповідає вимогам, що до неї пред'являються (достатність, своєчасність, точність і т.д.), і дозволяє вирішувати поточні завдання, залежить ступінь досягнення тактичних цілей/планів та реалізація стратегії діяльності Держмитслужби України.

На рис. 2 стрілками світлого кольору показано рух митної інформації «вверх» і звітування за виконанням поставлених завдань, а темними стрілками – «вниз», у вигляді наказів, розпоряджень, вказівок, причому ця інформація (подекуди) може оминати певні рівні управління, що викликати певну нестачу інформації/необізнаність на середньому рівні управління.

В загальному, розглядаючи процеси управління в митній сфері, можна сказати, що митна інформація формується в глобальному середовищі (наднаціональний рівень) та національному, яке поділяють на зовнішнє і внутрішнє (рис. 3).

Внутрішнє середовище представлено уявленнями і розумінням вищого керівництва про те, яка саме сукупність елементів має забезпечити ефективне функціонування й подальший розвиток служби. Як правило, воно визначається:

1. візією і цілями служби;
2. завданнями;
3. структурою служби;
4. використовуваними технологіями;
5. людськими ресурсами (персоналом);
6. корпоративною культурою;
7. ресурсами.

Усі ці компоненти є важливими і взаємовпливають один із одного – в залежності від того, які цілі визначено, будуть встановлюватись конкретні завдання, формуватись відповідна структура, набиратись певної кількості та якості персонал, що здатний використовувати певні технології, дотримуватись норм корпоративної культури і культивувати елементи її елементи та, водночас, створювати нові можливості досягнення встановлених цілей.

Цілком логічно, що в межах внутрішнього середовища Держмитслужби (ДМСУ) продукується, обробляється, зберігається внутрішня митна інформація, яка рухається як по горизонталі (між окремими департаментами, відділами, митницями), так і по горизонталі – «зверху-вниз» (у вигляді вказівок, розпоряджень) і «знизу-вверх» (у вигляді звітних матеріалів, доповідних записок і т.д.). Тобто джерелами митної інформації виступають:

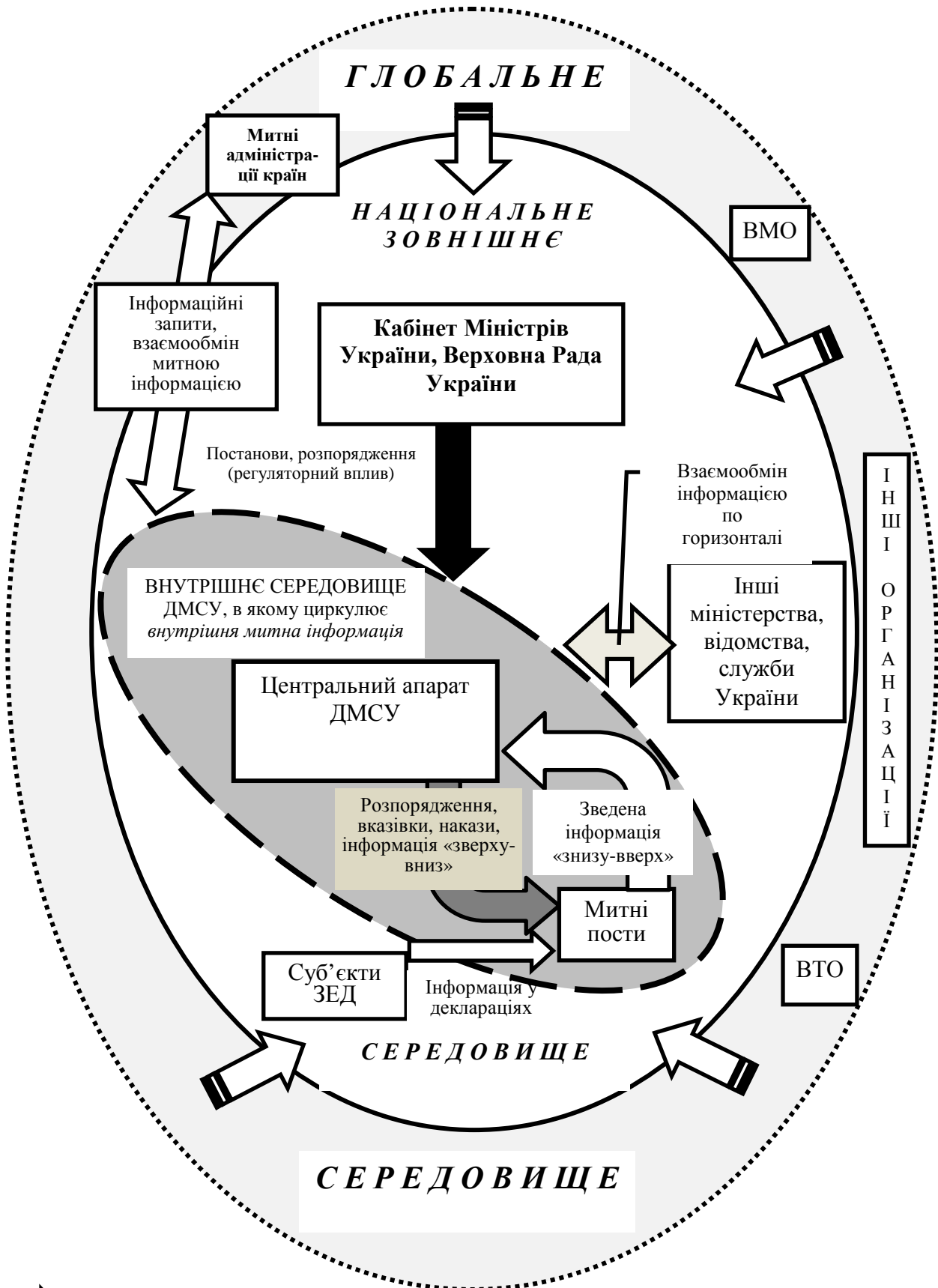
- 1) інформація, що виробляється в результаті безпосередньої діяльності митних органів, зокрема: зміст митних документів (декларацій, відомостей тощо);
- 2) внутрішня документація митних органів (накази, нормативні документи, правила тощо).

Зовнішнє середовище представлено сукупністю чинників, вплив яких сприяє функціонуванню та ефективності роботи служби, і які слід враховувати у її діяльності. У зовнішньому середовищі продукується зовнішня митна інформація, що визначає напрями роботи служби (через директивний вплив (КМУ, ВРУ), рекомендаційний вплив (інших відомств) та встановлене законодавством декларування учасниками ЗЕД здійснюваних операцій). Тобто джерелами митної інформації виступає:

- 1) інформація, яка надходить від зовнішніх, відносно митних органів, учасників економічних відносин – від інших міністерств, відомств (інформація по горизонталі та «зверху-вниз»);
- 2) інформація, яка надходить від учасників зовнішньоекономічної діяльності (інформація «знизу-вверх»), тощо.

Отже, джерелами, які продукують управлінську, в тому числі митну, інформацію, виступають:

- 1) норми законодавчих та інших актів, що уповноважують керівництво митних органів та посадових осіб митних органів на прийняття певних управлінських рішень чи здійснення управлінських дій у визначений час та в установленому напрямі;
- 2) звернення громадян та юридичних осіб до митних органів стосовно реалізації законних прав та суб'єктивних інтересів;
- 3) обов'язкові вказівки органів вищого рівня управління у митній сфері, які підлягають виконанню на нижчому рівні управління та забезпечують державне управління в цілому;
- 4) факти, явища, що виявляються в процесі здійснення митного оформлення та митного контролю;
- 5) проблемні, конфліктні, екстремальні та інші складні ситуації, що потребують оперативного та активного втручання митних органів та їх посадових осіб (наприклад, зміна, доповнення профілів ризику в АСУР; поінформовування ДПСУ про можливі факти порушення законодавства при перетині кордону громадянами, переміщенні товарів, перевезенні транспортних засобів тощо).

– вплив глобального середовища на національне середовище (через формування певних регламентів, конвенцій, рекомендацій у здійсненні митної справи та міжнародного співробітництва у цій сфері)

Рис. 3. Процес циркулювання митної інформації

Джерело: авторське бачення

У митних органах країн ЄС існують такі джерела інформації, як:

- 1) локальні, регіональні і центральні митні органи;
- 2) інші державні органи (Міністерства торгівлі, транспорту, сільського господарства, поліція і т.д.);
- 3) партнери митних органів (авіакомпанії, пароплавства, аеропорти і морські порти);
- 4) міжнародні бази даних (Інтернет), інформація міжнародних організацій, перевізників, страхових компаній і т.п.;
- 5) газети і спеціалізовані журнали;
- 6) профспілки та спілки підприємців.

Усі ці джерела продукують митну інформацію в зовнішньому середовищі певної країни, але глобалізаційні процеси, що стрімко поглиблюються і посилюються, зумовлюють необхідність врахування чинників і джерел інформації, що формується у глобальному середовищі – на наддержавному рівні. Тут слід врахувати міжнародний обмін інформацією між митними адміністраціями країн, співпрацю із ВМО, ВТО та іншими міждержавними інституціями. Фактично відбувається вплив глобального середовища на національне середовище через формування певних регламентів, конвенцій, рекомендацій у здійсненні митної справи та міжнародного співробітництва у цій сфері. Таким чином продукується і циркулює митна інформація наднаціонального рівня.

Зрозуміло, що продукування інформації дозволяє забезпечити взаємообмін нею між різними структурами. Так, в ЄС існують три напрями, в рамках яких йде обмін інформацією:

1) Митниця – митниця. Митні органи країн-учасниць ЄС знаходяться в тісній інформаційній взаємодії. Інформація про ризики поширюється по митним органам всіх членів ЄС, щоб мінімізувати негативні наслідки. Така передача інформації відбувається в рамках мережі CIS (Customs Information System), яка впроваджена в роботу всіх головних пунктів пропуску, портів і аеропортів. До неї входить база даних, яка містить інформацію про передбачувані або підтверджені злочини і порушення, повідомлені від будь-якої країни ЄС.

2) Митниця – бізнес. Представники бізнесу є цінним інформаційним ресурсом, оскільки можуть надавати інформацію про інші різноманітні бізнес-структури. Тобто, якщо підприємець помітив неякісне виконання роботи у свого партнера, пов'язане з перевезенням товарів, оплатою мит і податків, то він з цією інформацією звертається до митниці, де будуть ретельно розглядатися ці факти. Потім митними органами виносяться рішення про діяльність відповідного учасника ЗЕД.

3) Митниця – інші відомства. Митні органи можуть мати доступ до даних інших державних структур (податкові органи, правоохоронні органи та ін.). Ці структури регулярно передають митним органам інформацію про недобросовісні організації та фірми. Крім того, при аналізі та оцінці ризику можливо пряме використання баз даних служб охорони державного кордону, соціального страхування, державних реєстрів, міжвідомчого сховища даних [8].

Окреслені напрями забезпечують митні органи ЄС повною, достовірною та актуальною інформацією про діяльність учасників ЗЕД, товари та транспортні засоби, що перевозяться ними, а також про потенційні або вже виявлені правопорушення. Отже, завдяки існуванню такого інформаційного простору, СУР в кожній країні ефективно функціонує і забезпечує виконання покладених завдань на митні органи. Щодо України, то варто відзначити, що відносини з митними адміністраціями інших держав світу в контексті взаємообміну митною інформацією мають бути побудовані на ґрунтовній аналітичній базі, що передбачає наявність відповідних аналітичних підрозділів, які б накопичували, обробляли й аналізували митну інформацію саме аналітичного характеру, та належному веденні митної статистики, яка б реально відображала усі процеси, що відбуваються у митній сфері.

Висновки з проведеного дослідження. Враховуючи вищевикладене, вважаємо за доцільне скоригувати подане в авторському тлумаченні поняття «митна інформація» (в широкому розумінні): *митна інформація* – сукупність даних, які збираються, обробляються, поширюються, зберігаються й отримують належний захист з боку посадових осіб, у внутрішньому та зовнішньому середовищах митних органів з метою вирішення поставлених перед ними завдань, а також забезпечення належної реалізації функцій, визначених чинним законодавством.

Таким чином, митна інформація виступає базисом інформаційного забезпечення діяльності митних органів і від її змістового навантаження залежить якість роботи митних органів в цілому. Обґрунтований нами процес циркулювання митної інформації у внутрішньому та зовнішньому середовищах надає можливості пошуку й реалізації шляхів його удосконалення, особливо в контексті міжнародного інформаційного обміну у митній сфері.

Література

1. Власов Олександр. наша мета – зменшення людського фактору та діджиталізація процесів митного оформлення. URL: <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/382077.html> (дата звернення: 28.04.2020).

2. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 20.04.2020).
3. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11.01.2001 р. № 2210-III (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14> (дата звернення: 20.04.2020).
4. Про телекомунікації : Закон України від 18.11.2003 р. № 1280-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1280-15> (дата звернення: 20.04.2020).
5. Бабалик Є.П. Адміністративно-правові основи інформаційного забезпечення митних органів в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2010. 18 с.
6. Митний кодекс України, прийнятий Верховною Радою України 13.03.2012 № 4495-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 25.04.2020).
7. Матвієнко О.В. Основи інформаційного менеджменту : навч. посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 128 с.
8. Соловьева И.В. Статистические методы оценки в системе управления таможенными рисками (на примере Южного таможенного управления): дис. ... канд. экон. наук / С.-Петербург. гос. ун-т экономики и финансов. Санкт-Петербург, 2008. 212 с.

References

1. "Vlasov Oleksandr: our goal is to reduce the human factor and digitalize customs clearance processes", available at: <http://sfs.gov.ua/media-tsentr/novini/382077.html> (access date April 28, 2020).
2. Verkhovna Rada of Ukraine (1992), Law of Ukraine no. 2657-XII dated 02.10.1992 "About information", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (access date April 20, 2020).
3. Verkhovna Rada of Ukraine (2001), Law of Ukraine no. 2210-III dated 11.01.2001 "About protection of economic competition", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2210-14> (access date April 20, 2020).
4. Verkhovna Rada of Ukraine (2003), Law of Ukraine no. 1280-IV dated 18.11.2003 "About telecommunications", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1280-15> (access date April 20, 2020).
5. Babalyk, Ye.P. (2010), "Administrative and legal bases of information support of customs bodies in Ukraine", Thesis abstract of Cand. Sc. (Jur.), 12.00.07, Odesa, Ukraine, 18 p.
6. Verkhovna Rada of Ukraine (2012), Law of Ukraine no. 4495-VI dated 13.03.2012 "Customs Code of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (access date April 25, 2020).
7. Matviienko, O.V. (2004), *Osnovy informatsiinoho menedzhmentu* [Fundamentals of information management], tutorial, Tsentr navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine, 128 p.
8. Soloveva, I.V. (2008), "Statistical assessment methods in the customs risk management system", Diss. of Cand. Sc. (Econ.), 08.00.12, Rostov-on-Don, Russia, 212 p.